

Х. К. АНДЕРСЕН

РУЖНО ПАЧЕ

На селу је било дивно. Љето у пуном јеку! Пшенице пожутјеле, овас озеленио, сјено по зеленим ливадама здјелуто у пластове, док се рода шетала на својим дугим, црвеним ногама и говорила мисирским језиком, који је научила од своје мајке. Око њива и ливада свуда све велике шуме, а усред шума дубока језера. Заиста је било красно на селу. Усред сунчевог сјаја блистао је замак, опкољен дубоким водојажама; с његових зидина се спуштало зеленило корова до саме воде, с толико широким листовима да су испод њега могла стајати дјеца усправно. У тој дивљини као у најгушћој шуми лежала је једна патка у свом гнијезду. Требало је да излеже пачиће па јој је било већ досадило што је морала толико дуго да лежи, а нико је није похађао. Друге су патке више вољеле да пливају у водојажама него да сједе испод листова корова и да блебећу с њом.

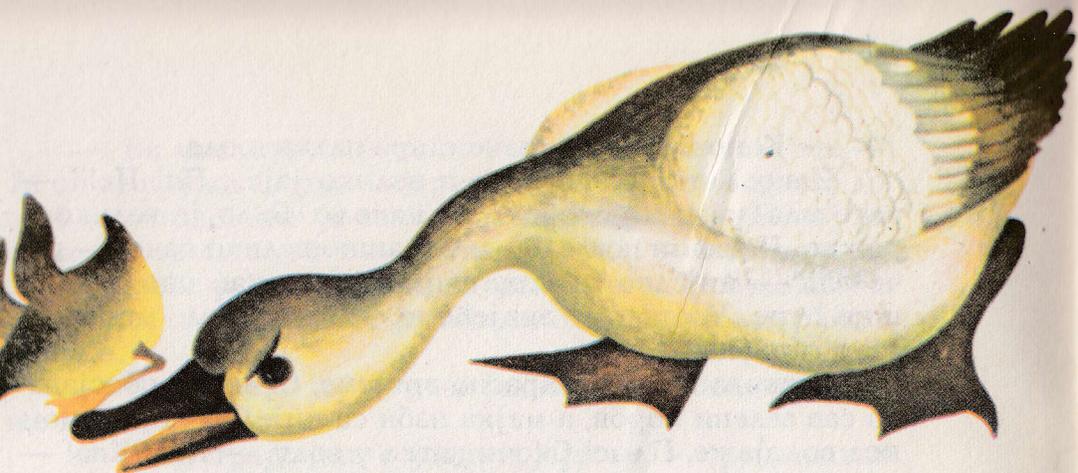
Најзад почеше да пуцају јаја, а једно за другим: па! па! чуло се из њих. Сва су жуманца оживјела и из њих су се помаљале главице.

— Ква! Ква! — рече патка, а пачићи се искобелаше што су могли брже и разрогачише очи на све стране испод зеленог лишћа. Мајка их пусти да гледају колико су хтјели, јер је зеленило добро за очи.

— Како је свијет велик! — рекоше младунци. Та они су сада имали много више мјеста него кад су лежали у јајима!

Одговорни уредник: ЉИЉА ЦИКОТА ● Ликовна опрема: ДАНИЦА РУ-
СЈАН ● Технички уредник: ЉУБОМИР ПИЉА

Издавач: СОУР „Свјетлост“ издавачка радна организација, ООУР изда-
вачка дјелатност, Сарајево / за издавача: Сеад Грхуљ / Штампач: ГРО
„Култура“, ООУР „Радиша Тимотић“, Београд
Штампано у 8.000 примјерака, 1984.

гледа оно паче! Њега нећемо овдје!" — и наједанпут се залетје један патак и уједе га за врат.

— Пустите га на миру! — рече мајка — оно ником ништа не смета!

— Да, али је оно огромно и чудно! — рече патак који га је ујео — па га треба мало кљуцнути!

— Баш лијепу децу има та мајка! — рече стара патка с пантљиком око ноге. — Сва су јој лијеша, осим једног које није успјело! Вољела бих кад би се оно поново излегло!

— То се не може, милостива! — рече пачја мајка. — Оно није лијепо али је благородно и плива као ни једно друго, стога мислим да ће бити лијепо кад порасте, а биће можда с временом и нешто мање. Одвећ је дуго лежало у јајету па с тога и није добило добар изглед! — И онда га поглади кљуном по врату и леђима. — Уосталом, оно је мушко, — рече она — па му све то баш много и не смета! Вјерујем да ће имати доста снаге и да ће се пробити кроз живот!

— Остали пачићи су лијепи! — рече стара. — Ход'те лијепо, владајте се као код своје куће и ако нађете и ви коју јегуљину главу, донесите мени!

И они су се понашали као код своје куће.

Међутим, једно паче које се изглегло посљедње и изгледало ружно уједале су, гурале и исмијавале и патке и кокоши.

— Пази, колико је велико! — говорили су сви, а је-

дан ћуран, који се родио у мамузама и мислио да је цар, шепурио се као каква једрилица кад спусти сва једра и налијетао на њега ћурличући, и сав првене главе. Сирото паче није знало ни где ће стати, ни где ће сјести; било је тужно што је тако ружно и служило за ругло цијелом пачјем дворишту.

Тако је прошао први дан, а послије је било све горе и горе. Сви су прогањали јадно паче, чак и његова рођена браћа и сестре били су рђави према њему и увијек су говорили: „Да хоће само мачка да те ухвати, ругобо једна!“ Чак и мајка му је говорила: „Дај боже да те очима не гледам“. Патке су га уједале, кокоши кљуцале, а дјевојка која је хранила живину ударала га је ногама и тјерала.

Али се догоди да једног дана оно прескочи преко ограде и одлети. Мале птице у жбуњу прхнуше престрашене у ваздух.

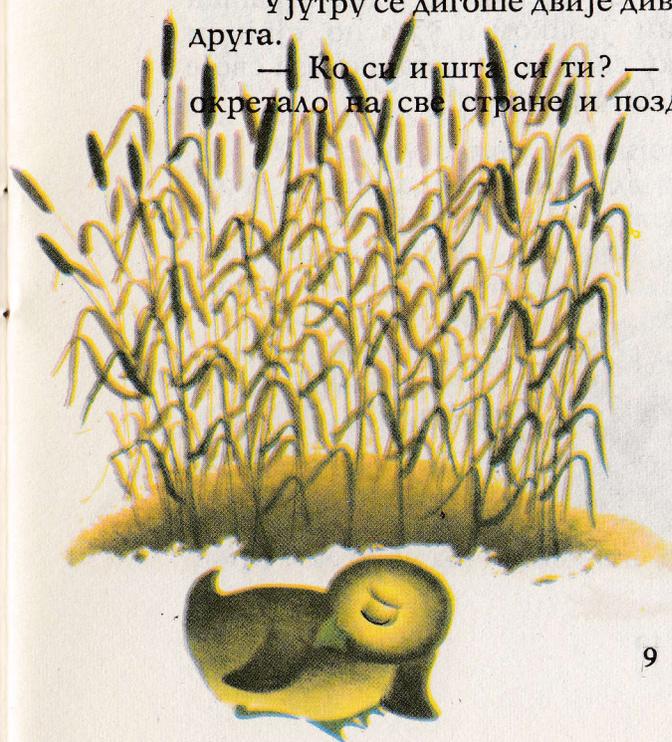
— То је због тога што сам ја тако ружан! — помисли паче и затвори очи, јурећи све даље и даље. Тако оно дође у велику бару гдје су живјеле дивље патке. Ту је прељезало цијелу ноћ, јер је било јако уморно и тужно.

Ујутру се дигоше двије дивље патке и угледаше новог друга.

— Ко си и шта си ти? — запиташе оне док се паче окретало на све стране и поздрављало како је умјело.

— Ти си врло ружно! — рекоше му дивље патке. — Али то је нама свеједно, само ако ти не желиш да нам будеш домазет. Јадно паче није ни мислило да се жени, већ је жељело само да га пусте да лежи у шевару и да пије мало барске воде.

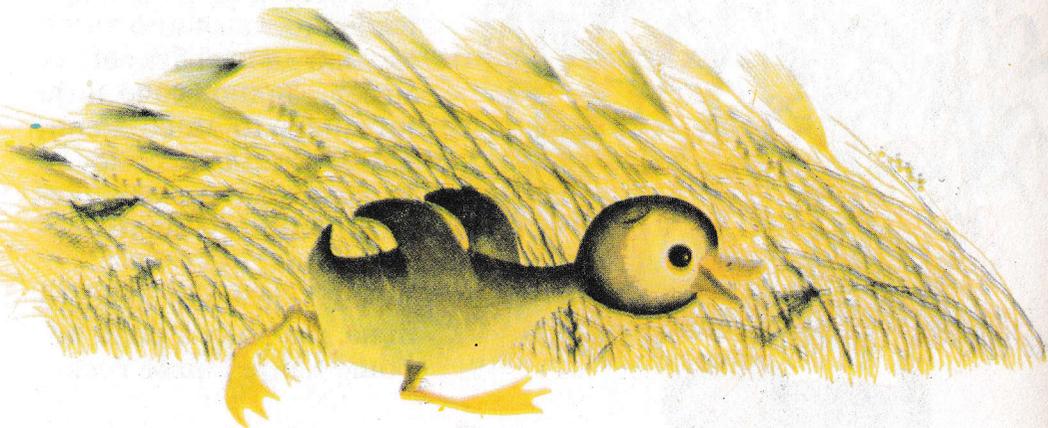
Ту је оно лежало пуна два дана а онда дођоше двије дивље гуске,

или боље рећи два дивља гусана. Још су били млади, па су били врло дрски.

— Чуј, друже! — рекоше они — ти си толико ружан да нам се баш зато свиђаш! Хоћеш ли да поћеш с нама и да будеш птица селица? Ту недалеко одавде у другој бари налазе се неке двије лијепе гуске, све саме дјевојке и знају да кажу: „Ква!“ Можеш имати среће баш зато што си тако ружан!

„Так! Так!“ одјекну у истом тренутку ловачка пушка и оба дивља гусана падоше мртва у шевар, а вода се обоји њиховом крвљу. „Так! Так!“ зачу се поново пуцањ, и читаво јато дивљих гусана прхну из шевара, а за њима су поново пушке пуцале. Био је велики лов. Ловци су били полијегали око баре, неки су се налазили чак и на дрвећу чије су се гране спуштале и изнад шевара. Плави дим од барута дизао се као какав облак између тамног дрвећа и надалеко се развлачио изнад воде. Кроз блато дојурише ловачки пси: шљаске! шљаске! Звуча и треска љескале су се на све стране. Паче се налазило у страховитој опасности и окрену главу да би је ставило под крило, али у истом тренутку нађе се пред њим један страشان велики пас са исплаженим језиком и ужасно сјајним очима. Пас примаче њушку сасвим уз њега, показа своје оштре зубе и пљас! — оде, не дирнувши га.

— Ох, богу хвала! — уздахну паче — толико сам ружно да ме чак ни пас неће да угризе!

Тако је оно лежало сасвим мирно док су пушчане драмлије звиждале по шевару и пуцњи одјекивали један за другим.

Тек у неко доба дана бјеше се све смирило, али јадно паче се још није усуђивало да се дигне; чекало је још неколико сати да погледа око себе. Онда наједанпут побјеже из баре што је брже могло. Јурило је преко њива и ливада, док је вјетар дувао и отежавао му кретање.

Предвече дође оно до једне мале биједне сељачке куће, која је била тако трошна да ни сама није знала на коју ће страну да падне. Вјетар је дувао тако јако да је паче морало да сједне, како би му се могло одупријети. Бивало је све горе и горе. Наједанпут примијети оно да су врата на кући висила само на једној шарци, и то тако криво да се кроз отвор могло да увуче, те оно то и учини.

У кући је живјела једна стара жена са својим мачком и кокошком. Мачка је она звала синчићем, — он је знао да извија леђима и да преде, па чак и да баца искре, али га је за све то требало гладити уз длаку. Кокошка је имала сасвим мале и ниске ноге, па ју је стара зато звала кока кратконога; носила је лијепа јаја и жена ју је вољела као рођено дијете.

Ујутру су одмах примијетили страно паче, и мачак поче да преде, а кокошка да какоће.

— Шта је ово! — рече жена и погледа унаоколо, али није добро видјела и учини јој се да је паче било нека дебела патка која је овамо залутала.

— Ово је добар лов — рече она — сад ћу бар добити пачја јаја, само да не буде патак! Пробаћемо!

Тако, паче би стављено за вријеме од три мјесеца на пробу, али јаје не дође. Мачак је био господар у кући, а кокошка је била госпођа и непрестано су говорили: „Ми и свијет!“ јер су мислили да представљају пола свијета и то онај бољи дио. Пачету се чинило да се може и друкчије мислити, али кокошка није трпјела његово мишљење.

— Можеш ли ти да носиш јаја? — запита она.

— Не!

— Онда ћути!

А мачак говораше: — Умијеш ли да извијаш леђима и да бацаш искре длаком?

— Не!

— Онда немаш право ништа да кажеш кад паметнији од тебе говоре!

Паче је сједјело у ћошку и било нерасположено; тако поче да размишља о свјежем ваздуху и сјајном топлом сунцу. И намах доби неодољиву жељу да одлети и да пливи по води. Није могло а да то најзад не каже кокошки.

— Шта, ти још не пада на памет! Немаш никаква посла, па ти долазе свакојаке бубе у главу! Носи јаја или преди па ће те све то проћи!

— А како је дивно пливати по води! — рече паче — тако је красно гњурати главу у воду и ронити до дна!

— Да, то ти је велико задовољство! — рече кокошка — ти си сасвим полудјело! Питај мачка, он је најпаметнији — да ли он воли да плива по води или да рони! А о себи нећу ни да говорим! Питај нашу господарицу, ову стару жену, паметније од ње нема у свијету. Мислиш ли ти да она воли да плива и да гњура главу у воду?!

— Ви ме не разумијете! — рече паче.

— Шта ако те ми не разумијемо, па ко ће те онда разумјети? Ти никад нећеш ваљда бити паметнији од мачке и од жене, а о себи и да не говорим. Не дижи нос ту, дијете моје, већ захвали на свему добру које ти је учињено! Ниси ли дошло у топлу собу и добило прилику да нешто научиш? Али, ти си једно трабуњало и није нимало пријатно имати посла с тобом, да знаш! Ја ти желим добро, стога ти и говорим непријатности; у томе се и огледају прави пријатељи. Гледај ти само да носиш јаја и да научиш да предеш и да бацаш искре!

— Не, чини ми се да ћу морати да идем у далеки свијет! — рече паче.

— Добро, ради што хоћеш! — рече кокошка.

И паче оде. Пловило је по води, гњурало се, али су га

све животиње презирале због његове ружноће.

И дође јесен. Лишће по шумама бјеше пожутјело и опало, вјетар га је растјеривао на све стране, а у ваздуху се осјећала зима. Тешки облаци висили су на небу, пүни кише и снијега, а на огради је стајао гавран и од силне хладноће грактао „гр! гр!“. Просто се човјеку најежи кожа само кад и помисли на то. Сиротом пачету заиста није било лако ни пријатно.

Једне вечери, баш кад је сунце полако залазило, изађе читаво јато неких дивних, великих птица из жбуња. Паче не бјеше видјело такве лијепе птице, бијеле и сјајне, с дугим витким вратовима. То су били лабудови, који су давали чудне гласове од себе, ширили своја сјајна дугачка крила и летјели из хладних у топле предјеле — на отворено море! Дизали су се тако високо, високо у небо, да је малом ружном пачету било некако чудно при души. Окретало се као точак, онда пружи врат увис и пусти некакав чудан крик да се од њега и оно само уплаши. Ах, оно није могло да заборави те дивне птице, те срећне птице! Кад их више није могло да сагледа, оно одрони на дно, а кад се врати, било је као изван себе! Није знало како се птице зову, нити куда иду, али их је вољело из свег срца, као што никад никога није вољело. Није им завидјело. Није му ни падало на памет да себи пожели такву лепоту; та оно би било срећно само кад би га и патке примиле к себи. — Јадно ружно паче!

Зима је била врло, врло хладна. Паче је морало да плива по води, да се оно не би замрзнуло сасвим. Али рупа у којој је паче пливало бивала је сваке ноћи мања и мања. Мраз је био тако јак да је ледена кора сва пуцала. Паче се напрезало да ногама спријечи потпуно замрзавање воде, док најзад није сасвим сүстало од умора; легло је мирно и замрзло се у леду.

Рано ујутру дође један сељак, видје га и разби лед својим дрвеним ципелама, узе га и однесе кући својој жени. Ту је оно опет оживјело.

Дјеца су хтјела да се играју с њиме, али је паче мислило да су она хтјела неко зло да му учине, па поче да

бјежи. Бјежећи тако у страху, оно ускочи у ведрицу за млијеко па се све млијеко проли по соби. Жена дрекну и рашири руке, а оно улетје у ђуп с маслом, затим у буре за брашно и опет изађе. Како је само изгледало! Жена се дерала и покушавала да га удари машицама, а дјеца су се утркивала да га ухвате, смијала се и викала! Добро те су врата била отворена, и оно излетје напоље, побјеже и завуче се у жбун на који тек што бјеше пао снијег. Ту је оно лежало као да је пало у зимски сан.

Било би одвећ тужно испричати сву биједу и невољу коју је оно морало поднијети за вријеме опаке зиме. Лежало је у бари између трсака, све док сунце није почело топло да сија. Шева је пјевала — дошло је било дивно прољеће.

Наједанпут подиже оно своја крила, која засушташе сад јаче него раније, и вину се увис. И као од шале, набе се у једном великом врту, у коме су биле исцвјетале јабуке и гдје су мирисали бокори јоргована на дугим, зелним гранама, које су се спуштале све до самих кривудавих канала. Ах како је то било дивно! Како се осјећала прољетна свјежина. Утом се из жбуња појавише три красна, бијела лабуда; шуштали су перјем и лако пливали по води. Паче познаде сјајне птице и осјети неку чудну жалост у срцу.

— Полетјећу у сусрет тим краљевским птицама и знам да ће ме убити, зато што се усуђујем, овако ружно, да им се приближим. Али свеједно! Боље да ме убију оне него да ме черупају патке и кљуцају кокошке и да ме дјевојка што чува пилад рита ногама! Боље да умрем него да се више патим на зими! — И одлетје право у воду где су лабудови пливали и заплива. Ови га погледаше и полетјеше право према њему, ширећи своје бијело перје.

— Убијте ме! — рече јадно паче и погну главу на површину воде очекујући смрт. Али што оно видје у бистрој води? Видје испод себе своју властиту слику. Оно не бјеше више ружно и црмпурасто паче, већ је и само био лабуд!

Не мари ништа што је оно рођено у пачјем дворишту

кад је лежало у лабудовом јајету!
Сада се осјећало срећним и поред свих невоља које је претрпјело; сада је тек цијенило сву срећу која се на њега осмијехнула. — А велики лабудови пловили су око њега и гладили га кљуном.

У врт уђоше нека дјеца, и она су бацала хљеб и жито у воду. Најмлађи међу њима повика:

— Ево једног новајлије! — док други у усхићењу додадоше. — Гле! Заиста је дошао још један — и запљескаше рукама играјући унаоколо. Затим отрчаше да јаве то својим родитељима. Бацали су хљеб и колаче у воду, и сви повикаше: — Овај нови је најљепши! Тако је још млад, а тако диван! — док су стари лабудови одобравали климањем главе.

Мали се лабуд осјећаше сасвим нелагодно пред толиком хвалом и скриваше главу под крило, не знајући шта ће од превелике среће. Није показивао гордост, јер добро срце никад није гордо. Мислио је како је био прогоњен и исмијаван, а сада чује како сви говоре да је он најљепши од свих дивних птица. Цвијетни јорговани су спуштали своје гране до саме воде у којој је он пливао, а сунце га је гријало топло и блажено. Шуштао је перјем и подизао витки врат, док је у срећи клицао од срца: — О толикој срећи нисам сањао кад сам био ружно паче!

СЛАВУЈ

У Кини, као што знамо, цар је Кинез, а окружују га, такође, све сами Кинези. Догађај који ћемо овде чути одиграо се прије много година, и баш стога и вриједно га је чути прије него што падне у заборав!

Царев двор био је најљепши на свијету, цио цјелцат од финог порцулана, врло скупоцјеног, али врло кртог, тако да се готово није смио дирнути. Врт је био пун необичног цвијећа, а најљепши цвјетови имали су сребрна звонца, која су звонила да би их примијетио свако ко би ту прошао. Да, све је било смишљено урађено у царском врту, који се пружао далеко, далеко, да му ни сам вртлар није знао краја. Кад се кроз њега даље иде, наиђе се на дивну шуму, пуну високог дрвећа и дубоких језера. Шума се спуштала до самог мора, које је било плаво и дубоко, а велике лађе су пловиле до испод шумских грана. У гранама је било гнијездо једног славуја, који је тако умилно пјевао да је и сам сиромашни рибар — кад је ноћу вукао рибарску мрежу — престајао за тренутак да ради свој тешки посао и слушао славуја. — „Боже, како је то лијепо!“ говорио је он, али је морао да настави свој посао и да заборави славуја. Али опет, идуће ноћи, кад би рибар изишао тамо, чуо би он славуја како пјева и изговарао би исте ријечи: — „Боже, како је то лијепо!“

Са свих страна свијета долазили су путници у царев град и дивили се граду, двору и врту, а кад би чули славуја, само би рекли: — „То је од свега најљепше!“

И странци сад би се вратили својим кућама, причали су о свему што су видјели, а они који су били учени писали су књиге о граду, замку и врту; славуја нису заборављали, њега су највише уздизали. Пјесници су писали најљепше пјесме о славују у шуми крај дубоког мора.

Књиге су ишле свијетом и неке од њих добоше и до царевих руку. Он је сједио на својој златној столици, читао и читао, сваког тренутка климао главом и одобравао, јер су га дивни описи о граду, двору и врту врло занимали. „А славуј је најљепши од свега другог!” писало је у књигама.

— Шта! — рече цар. — Славуј! Па за њега ја и не знам! Постоји ли заиста таква птица у мом царству, и то баш у моме врту? За то нисам никад чуо! Треба човјек да чита књиге па да сазна тако нешто!

И он дозвољава свога витеза, који је био тако горд да је одговарао ако би му се обратио неко нижи од њега, или би га нешто упитао, — само са „ли!” што ништа не значи.

— Овдје треба да се налази нека чудна птица која се зове славуј! — рече цар. — Кажу да је она нешто најљепше у моме великом царству! Зашто ми се никад ништа није рекло о томе?

— Никад нисам досада за њу чуо! — рече витез. — Она никад није била показана на двору!

— Хоћу да вечерас дође и да ми пјева! — рече цар. — Цио свијет зна шта имам, а ја не знам!

— Никада за ту птицу досада нисам чуо! — понови витез. — Ја ћу је потражити, и наћи ћу је!

Али гдје се она налази? Витез је трчао горе-доље, по степеницама, кроз одаје и ходнике; нико кога је год срео, не бјеше чуо о славују, и витез се врати цару и рече да су тако нешто сигурно измислили они што пишу књиге. — Ваше царско величанство не треба да вјерује у све што пише! То су измишљотине и нешто што се зове чаролије!

— Али књигу у којој сам о томе читао — рече цар — послао ми је јапански цар, и то не може бити неистина. Хоћу да чујем славуја! Он има да буде вечерас овдје! Он је у мојој највишој милости! Ако он не буде ту, цио двор

има да добије батине по трбуху, последије вечере.

— Цинг-пе! — рече витез и отрча низ степенице, пројури кроз све одаје и ходнике. Пола дворског особља јурило је на све стране и тражило, јер нико није хтио да буде бијен по трбуху. Свуда су питали о чудном славују, о коме је знао цио свијет, само не царев двор.

Најзад набоше они једну сироту дјевојчицу у кухињи. Она рече:

— Ах боже! Славуј! Па ја га знам добро! Да, како он лијепо пјева! Ја свако вече носим мало остатака са стола својој болесној мајци, која живи доље поред морске обале, и кад се вратим, па се уморим и застанем у шуми да се одморим, чујем славуја како пјева! Сузе ми пођу на очи, чини ми се као да ме моја мајка љуби кад чујем његову пјесму!

— Мала кухарице! — рече витез — ја ћу ти прибавити стално мјесто у кухињи, и добићеш дозволу да гледаш цара за вријеме његова обједа, само нас одведи славују, јер је он наручен да дође цару вечерас.

И одоше сви у шуму гдје је славуј обично пјевао. Пође пола дворског особља. И док су они тако ишли, поче једна крава да риче.

— О рекоше дворјани — ево га! Колика је то силна снага у једне тако мале животиње! Сигурно смо га чули и раније!

— Не то су краве што ричу! — рече мала кухарица — ми смо још далеко од мјеста!

Жабе су закрекетале у жабљацима.

— Дивно! — рече кинески дворски свештеник — сад чујем ту птицу, пјева као кад звоне звона на цркви!

— Не то су жабе! — рече мала кухарица. — Али, мислим да ћемо сад скоро чути славуја!

И славуј поче да пјева.

— То је он! — рече дјевојчица — чујте, још један пут чујте! Ено га горе! — И показа руком на једну малу сиву птичицу у грању.

— Је ли то могуће! — рече витез. — Тако га никад нисам замишљао! Како изгледа једноставан! Сигурно је

изгубио своју боју чим је видио толики отмјени свијет!

— Славујићу! — викну мала кухарица сасвим гласно — наш милостиви цар жели да му пјеваш!

— Врло радо! — рече славуј и поче да пјева, да га је милина слушати.

— То је као стаклена звонца! — рече витез. — Погледај само мало грло како ради! Чудновато, како га никад раније нисмо чули! Имаће велики успјех на двору.

— Хоћу ли да отпјевам још једанпут за цара? — рече славуј, вјерујем да је и цар присутан.

— Изврсни славујићу! — рече витез — велика ми је радост што те могу позвати на приредбу једне дворске свечаности вечерас, гдје ћеш очарати његову царску милост твојом чаробном пјесмом.

— То најбоље бива у зеленилу! — рече славуј, али је ипак радо послушао кад је чуо да цар тако жели.

На двору је све блистало од чистоће и реда. Зидови и под све од порцулана, били су освијетљени хиљадама златних лампи. Најљепше цвијеће, које је могло да звони као звонца, било је постављено по ходницима; било је трчања, промаје свуда околу, и сва су звона звонила да се ништа није могло чути.

Усред велике дворане у којој је сједио цар била је постављена златна притка, на којој је требало да стоји славуј. Цио двор био је присутан, а мала кухарица је стајала иза врата, пошто је сада добила звање праве дворске кухарице. Сви су били свечано обучени и сви су гледали у малу сиву птицу, којој је цар климао главом.

И славуј поче да пјева тако дивно да цару пошоше сузе на очи, и сузе су се лиле низ његово лице, а кад славуј запјева још љепше, цареве се срце растопи. И цар је био тако радостан да је наредио да славуј носи његову царску златну папучицу око врата. А славуј се захвали — био је задовољан наградом.

— Ја сам видио сузе у очима царевим, то ми је највеће благо! Царска суза има чудну моћ! Бог зна колико сам ја награђен! — И запјева опет својим слатким умилним гласом.

— То је најљупкији начин да се допаднеш, рекоше све присутне даме, и намјештаху уста, пунећи их водом да забиглишћу кад би их неко ословио, — како би изгледало да су и оне славуји. Штавише и лакеји и царске собарице изјавише да су задовољни, а то је много значило, јер је њих било најтеже задовољити. Славуј се заиста прославио.

Сад је он имао да остане на двору, да добије свој кавез, — и слободу да се шета двапут дневно и једанпут ноћу. Он доби дванаест слугу; сваки од њих држао је у руци по једну свилену пантљику завезану за његову ногу, и добро су пазили на њега. Али за славуја не бјеше никакво задовољство да шета на овај начин.

Цио град је говорио о чудној птици, и кад се двоје сретну, једно само каже: „Сла—!“, а друго: „вуј!“ и уздахну, разумијевајући једно друго; чак је и једанаесторо пиљарске дјеце добило имена по њему, али ниједно од њих није могло ни да крекне! . . .

Једнога дана стиже цару један велики пакет с натписом: „Славуј!“

— Ево нове књиге о нашој славној птици! — рече цар. Али то није била књига, већ једна умјетничка направа, стављена у кутију, — један вјештачки славуј који

је требало да личи на живог, а био је обложен сав дијамантима, рубинима и сафирима. Чим се навије, вјештачка птица запјева једну од мелодија коју је пјевао славуј. Реп јој се дизао и спуштао и све се преливало од сребра и злата. Око врата висила јој је једна мала трака и на њој је било написано: „Славуј јапанског цара је пуки сиромас према славују кинеског цара“.

— То је дивно! — рекоше сви. Онај што је донио вјештачку птицу доби одмах звање „врховног царског доносиоца славуја“.

— Сад ће они да пјевају заједно али ће то бити двоцјев!

И они су пјевали заједно, али се нису баш сасвим слагали, јер је прави славуј пјевао на свој начин, а вјештачки је извијао из ваљака машине.

— То није његова кривица — рече дворски капел-

ник — он пјева само по такту — и од моје је школе.

И пустише вјештачког славуја да пјева сам. — И он имаде успјеха исто толико колико и прави славуј, а уз то је изгледао много љепши — сав се сјао као каква наруквица или грана на прсима.

Тридесет и три пута пјевао је он једну те исту мелодију и није се замарао; свијет је радо слушао мелодију која се стално понављала, али је цар хтио да мало пјева живи славуј. Али гдје је он? Нико не бјеше спазио кад је излетио кроз отворени прозор и отишао у своју зелену шуму.

— Шта је то? рече цар. Сви су дворјани грдили славуја и сматрали крајње незахвалним створењем.

— Добра птица нам је ипак остала! — рекоше они и пустише вјештачког славуја да пјева. Они по тридесет четврти пут чуше исту мелодију, али је ипак још нису знали напамет, пошто је била тешка, а капелник је уздицао птицу, и чак увјеравао да је боља од правог славуја, не само по својој спољашности и својим дијамантима на себи већ и по унутрашњим особинама.

— Јер, видите, господо! Са правим славујем никад не може да се зна шта ће се догодити, а код вјештачког све је то одређено! Тако има да буде и никако друкчије. Може да се објасни, може да се раствори и да се покаже људском разуму како ваљци стоје, како се окрећу, како један иде за другим.

— Исто тако и ми мислимо! — рекоше сви други, и капелник доби дозволу да идуће недјеље прикаже птицу народу.

— Нека и народ чује како пјева — рече цар.

И свијет је чуо птицу, и сви су били задовољни, као да су се опили од чаја, — јер је то било сасвим на кинески начин — и сви су рекли: „Ох!“ и дизали увис прст који се зове „кажипрст“ и климали главама. Али сиромашни рибари, који су слушали истинског славуја, рекоше:

— То лијепо звучи и доста личи на пјесму правог славуја, али нешто недостаје, нешто, ни сами не знамо шта.

Прави славуј бјеше протјеран из земље и читавог царства.

Вјештачка птица бјеше добила мјесто на једном свиленом јастуку поред самог царевог кревета. Разни покло-ни од злата и драгог камења које она бјеше добила — лежали су поразбацани поред ње; она бјеше унапријеђена у звање „врховне царске пјевачице — у рангу број један с лијеве стране“, јер је цар сматрао ону страну отмјени-јом на којој је срце, а срце је било и у цара с лијеве стране. А дворски капелник је написао двадесет и пет књига о вјештачкој птици. То су биле књиге много учене и много дебеле, све са најтежим кинеским ријечима, и сви су казали да их знају да читају и разумију, јер би иначе били сматрани за глупе и бијени батинама по трбуху.

Тако је прошла цијела једна година. Цар, двор и сви Кинези знали су напамет сваки и најмањи цвркут у пјесми вјештачке птице, али она им се баш зато и допадала; они су могли сами да пјевају с њом, а то су и чинили. Улични дјечаци пјевали су: „Зизизи! Клук-клук-клук“ — а и цар је тако пјевао! Да, то је све било лијепо и красно!

Али једне вечери док је вјештачка птица пјевала у жеку и цар лежао у кревету и њу слушао, учини нешто у птици „звуп!“ Нешто пуче: „снуррррр“, сви су се точно одвили до краја, а музика престаде.

Цар брзо скочи из кревета и позва свога личног љекара, али шта је он могао да помогне? Онда дозвола часовничара, који последије много ријечи и загледања поправи донекле птицу, али рече да она мора много да се чува, јер су били зупци већ похабани, а нису се могли нови ставити. То је била велика жалост, само једанпут годишње смјела је вјештачка птица да пјева, па и тада је морала строго да се пазе. Али како капелник бјеше одржао један мали говор са искићеним ријечима, и како је све добро као и прије, онда је тако и било.

Бјеше прошло пет година. Цијела је земља била у жалости, јер је народ волио свога цара, а цар се бјеше разболио и није могао да остане у животу. Већ је нови цар био изабран, а свијет је стајао на улицама и питао

витеза како је његов цар.

— Па! — рекао би он и завртио главом.

Хладан и блијед лежао је цар у своме великом раскошном кревету. Сви су на двору мислили да је он већ мртав, и сваки од њих је трчао да поздрави новог цара. Царски собари трчали су да се разговарају о догађају, а дворске служавке су увелико сједјеле и пиле кафу — све скупљене. По свим дворанама и ходницима бјеху постављени ћилими, да се не чује нико кад иде, и све је било мирно и тихо. Али цар још није био мртав, укочен и блијед лежао је у раскошном кревету, око кога бијаху дугачке кадифене завјесе и тешке златне кићанке; високо горе стајао је отворен један прозор и мјесец је кроз њега бацао своју свјетлост на цара и вјештачку птицу.

Сироти цар није могао готово ни да дише, чинило му се као да га је нешто притискивало у грудима. Он отвори очи и видје да је то смрт која је сједела на његовим грудима, и ставила његову златну круну себи на главу, држећи у једној руци цареву златну сабљу а у другој богату царску заставу. У превојима великих кадифених креветских завјеса помаљале су се чудне главе, неке сасвим гадне и страшне, друге опет благе и питоме, то су била царева зла и добра дјела, која су гледала у њега у часу кад је смрт сједјела на његовом срцу.

— Сјећаш ли се тога? — шептала је једна глава за другом. — Сјећаш ли се онога? — И причале су му толико да га је свега зној био облио по челу.

— Овако нешто никада нисам могао замислити! — рече цар.

— Музику, музику, овамо велики кинески бубањ! — викао је он — да не чујем све шта ови говоре. — А привиђења нису хтјела да се удаље, а смрт је климала главом, као Кинез на све што се казало.

— Музику, музику! — викао је цар. — Мала дивна златна птицо, пјевај, пјевај! — Дао сам ти злато и драгоцености, лично сам ти објесио златну папучицу око врата, та пјевај, пјевај!

Али птица остаде мирна, није било никога да је на-

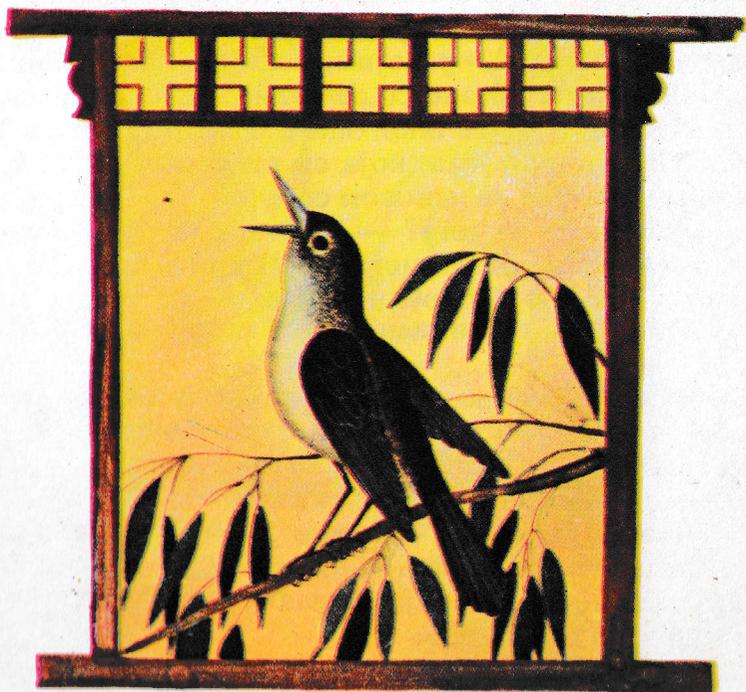
вије, а и иначе није пјевала. Смрт је посматрала цара својим великим, празним очним дупљама, — и свуда је владала страшна тишина.

Наједном поред прозора заори се дивна пјесма: мали живи славуј био је негдје близу на грани. — Чуо је о царевој невољи и стога бјеше дошао да му пјева утјеху и наду. И док је он пјевао, утваре на завјесама бивале су све бљеће и бљеће, крв је струјала све брже и брже кроз цареве слабе удове и сама смрт поче да слуша и рече:

— Остани, славујићу! Остани! Пјевај и даље!

— Да али да ми даш раскошну златну сабљу, да ми даш богату заставу и да ми даш царску круну!

И смрт даваше по једну драгоценост за сваку пјесму који је славуј пјевао. Пјевао је о тихом гробљу, гдје расту бијеле руже, гдје зова мирише, и гдје се свјежа трава роси од живих суза; и смрт доби чежњу за својим вртом и ишчезе као хладна бијела магла, кроз прозор.

— Хвала, хвала! — рече цар — прекрасна птичице, ја те познајем. Тебе сам ја протјерао из своје земље и из свога царства! А ипак си ти одагнала твојом пјесмом зла од мога кревета, отјерала си смрт с мојих груди! Како да те наградим!

— Ти си ме наградио! — рече славуј. Ја сам изазвао сузе у твојим очима први пут кад сам пјевао, то ти никад нећу заборавити! То су драгоцености које омекшавају срца пјевача, али сад спавај, освјежи се и ојачај. А сад теби да пјевам!

И славуј је пјевао, — а цар заспа, сан му је био тих и благ.

Сунце га је ујутру гријало својим зрацима кроз прозор! Кад се пробудио, здрав и ојачан, ниједан од његових слугу није се још вратио, јер су мислили да је он мртав, али је славуј још био ту и пјевао.

— Заувјек мораш остати код мене! — рече цар. — Пјеваћеш само онда кад сам зажелиш, а вјештачку птицу разбићу у хиљаду комада!

— Немој! — рече славуј — она је чинила добра колико је могла! Задржи је и даље! Ја не могу да живим на двору; али ми допусти да дођем кад сам зажелим ја ћу увече стати на грану крај прозора и пјеваћу ти да се увесељаваш и разонодиш! Пјеваћу о срећнима и о онима који пате! Пјеваћу о злу и добру, што се од тебе крије! Мала птица лети далеко, чак до сиромашног рибара, до кровова сељака, до свих који су далеко од тебе и твога двора. Ја волим твоје срце више него твоју круну, па ипак круна може имати у себи нешто добро! . . . Ја ћу долазити и пјеваћу ти! — али ми једно мораш обећати!

— Све! — рече цар, стојећи у своме царском руху, које сам бјеше обукао, и држећи украј свога срца сабљу од тешкога злата.

— Једно те молим! Немој причати никоме да имаш малу птицу која ти све говори, — па ће све бити још и боље!

И славуј потом одлети.

Слуге дођоше да виде свога мртвог цара. А кад тамо, престрашени застадоше. Цар рече: — Добро јутро!

